

Міністерство освіти і науки України
Вінницький державний технічний університет

Л. Є. АЗАРОВА

**СКЛАДНІ СЛОВА
В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ:
СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА,
КОНЦЕПЦІЯ
«ЗОЛОТОЇ» ПРОПОРЦІЇ**

«УНІВЕРСУМ-Вінниця»

2000

УДК 808.3
ББК 81.411.4-211
А 35

Рецензенти:

М. Я. Плющ, докт. філол. наук, професор,
П. С. Дудик, докт. філол. наук, професор

Рекомендовано до видання Вченою радою Вінницького державного технічного університету Міністерства освіти і науки України (протокол № 10 від 25.05.2000 р.)

Азарова Л. Є.
А 35 **Складні слова в українській мові: структура, семантика, концепція «золотої» пропорції.** Монографія. — Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2000. — 222 с.

ISBN 966-7199-92-4

У монографії розглядається словоскладання як спосіб і різновид словотвору. Трактуються композитні утворення у вітчизняному мовознавстві і зарубіжній славистиці. Пропонується методологія мовних словоутворень у концепції «золотої» пропорції. Аналізується семантика, морфемна структура композитів й юкстапозитивів. Досліджуються параметри композитивів у різних терміносистемах.

ISBN 966-7199-92-4

УДК 808.3
ББК 81.411.4-211
© Л. Азарова, 2000

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. СЛОВОСКЛАДАННЯ ЯК СПОСІБ І ЗАСІБ МОВНОГО РОЗВИТКУ	
1.1. Дослідження композитів в українському мовознавстві	6
1.2. Студії композитів у русистичі	10
1.3. Трактатування композитів у славистичі	23
1.4. Дефініції композитів.	33
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ГАРМОНІЙНОЇ ПОБУДОВИ МОВНИХ СЛОВОУТВОРЕНЬ У КОНЦЕПЦІЇ "ЗОЛОТОЇ" ПРОПОРЦІЇ	
2.1. Явища природи: особливості номінації і словотвору.	37
2.2. Гармонія у побудові двокомпонентних складних слів	54
2.3. Різномовна сутність композитів (іменникових, прикметникових, дієприкметникових, прислівникових).....	80
2.4. Звуко-складова побудова іменникових складних номінацій	110
2.5. Класифікація іменникових композитів за характером твірної осно- ви	116
РОЗДІЛ 3. МОРФЕМНА СТРУКТУРА ЮКСТАПОЗИТИВ	
3.1. Словотвірні моделі юкстапозитив "іменник+ іменник" без з'єднувальної голосної.....	121
3.2. Іменники-юкстапозитиви як лексико-граматичні одиниці	125
3.3. Статус іменників-юкстапозитивів	131
3.4. Закономірності побудови двокомпонентних юкстапозитивів власне українського походження	136
3.5. Закономірності побудови двокомпонентних юкстапозитивів іншо- мовного походження	145
РОЗДІЛ 4. ПАРАМЕТРИ КОМПОЗИТИВ У РІЗНИХ ТЕРМІНОСИСТЕМАХ	
4.1. Системність сучасної української термінології, її загальномова сутність	156
4.2. Словоскладання й основокладання в мовній терміносистемі.....	171
4.3. Терміни-композити в математиці, фізиці та інформатиці.....	175
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ	203
ДОДАТОК	217

Список використаних літературних джерел

1. Словник лінгвістичних термінів / Уклад. Д.І.Ганич, І.С. Олійник . - К. - 1985. - С.259.
2. Клименко Н.Ф. Морфологічна будова композитів // Морфологічна будова сучасної української мови. - К.: Вища школа, 1975. - С.5-34.
3. Словник лінгвістичних термінів / Уклад. Є.В.Кротевиц, Н.С.Родзевич . - К., 1957. - С.81.
4. Шевчук О.С. Аналіз творення слів під час вивчення частин мови // УМЛІ. - 1982. - № 9. - С.30.
5. Лопатин В.В., Улуханов І.С. О некоторых принципах морфемного анализа слов // Известия АН СССР. ОЛЯ - М.: - 1963, - Т. XXII. - С.101.
6. Родзевич Н.С. Про будову складних слів у сучасній українській мові // Українська мова в школі, 1952, - № 6. - С.25.
7. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови в 2 ч. Ч.1. - К.: Вища школа, 1965. - С.218.
8. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір. - К: Наукова думка, 1977. - С.87-89.
9. Брицин М.Я., Жовтобрюх М.А., Майборода А.М.. Порівняльна граматики української і російської мов. - К.: Вища школа, 1987. - С.101.
10. Матвійс І.Г. Курс сучасної літературної мови. Морфологія. - К.: Вища школа, 1962. - С.11-12.
11. Клименко Н.Ф. Як народжується слово. - К.: Либідь, 1991. - С.67.

12. Словотвір сучасної української мови. – К.: Вища школа, 1979. – С.316.
13. Городенська К.Г. Структура складних іменників у контексті синтаксичного синтезу // Мовознавство. - 1988. - №3. - С. 27-34.
14. Чемерисов М.Т. Складні слова в українській мові. Автореф. дис. канд. філол. наук. / Київський держ. ун-т ім.Т.Г.Шевченка – К., 1995. – С. 9.
15. Греч Н. Краткая русская грамматика. - 10-е изд. - СПб, 1845. - С.380.
16. Греч Н. Практическая русская грамматика. - СПб, 1827.- С.478.
17. Востоков А. Русская грамматика. - СПб, 1839. - С.56.
18. Павский Г. Наблюдения над составом русского языка. - СПб., 1850. – С.180.
19. Давыдов И. Опыт общеобразовательной грамматики русского языка.- СПб., 1852. - С.112.
20. Буслаев Ф. Историческая грамматика русского языка. Ч 1. – М.: Учпедгиз, 1863.– С.85.
21. Потебня А.А.. Из записок по русской грамматике.-М.: Просвещение, 1915.-С.85
22. Щерба Л.В. Восточнолужицкое наречие. I. - Петроград: Просвещение, 1915. - С.86.
23. Погодин А.Л. Следы корней-основ в славянских языках. Варшава, 1903.- С. 123.
24. Фортунатов.Ф.Ф. / Избранные труды: В 2 т. - М.: Учпедгиз, 1956.-Т.1. -С. 396.
25. Шахматов А.А. Труды по современному русскому языку. М.: Учпедгиз, 1952. - С.658.

26. Богородицкий В.А. Общий курс русской грамматики.-М.: Наука, 1935.-С.191.
27. Шахматов А.А. Современный русский язык. М.: Учпедгиз, 1952. – С.65.
28. Виноградов В.В. Русский язык. М.: Высшая школа, 1972. – С.586.
29. Вопросы теории и истории языка в свете трудов по языкознанию.- М.: Изд-во АН СССР, 1952.- С.340.
30. Булаховский Л.А. Нариси з загального мовознавства.- К.: Радянська школа, 1955.- С.238.
31. Булаховский Л.А. Дестимологизация сложений в русском языке / Труды института русского языка АН СССР.-М., 1949. - Т.1 - С.185.
32. Шанский Н.М. Очерки по русскому словообразованию.- М., Изд-во АН СССР, 1968. - С. 269.
33. Моисеев А.Й. Основные вопросы словообразования в современном русском литературном языке. - Л.: Просвещение, 1987. - С.127.
34. Земская Е.В. Современный русский язык. Словообразование. - М.: Наука, 1973.- С.177.
35. Русская грамматика: В 2-х т. – М.: Наука, 1980. - Т.1. - С.205.
36. Гонцова С.А. Словообразование в научно-технической терминологии. Алма-Ата.- 1990. - С.27.
37. Гужва Ф.К. Современный русский литературный язык.- К.: Наука, 1978. С.221-222.
38. Молочко Г.А., Фомина А.П., Хмелевская Е.С.. Современный русский язык. Словообразование.- М.: Высшая школа, 1984. - С.92-94.

64. Чемерисов М.Т. Складні слова в укр.мові // Наук. зап. Запорізького педінституту, 1957. - С.105.
65. Доленко М.Т. Складні прикметники в сучасній українській мові // Укр. мова в школі, 1956, - №1. - С. 15.
66. Григорьев Б.П. О границах между словосложением и аффиксацией // Вопросы языкознания.-1956. - №4. - С.16.
67. Сорокин Ю.С. Развитие словарного состава русского литературного языка 30-40 гг. 19 в. -М.: АН СССР, - 1965. - С.61.
68. Виноградов В.В. Вопросы современного русского словообразования. Исследование по русской грамматике // Избранные труды.- М.: Высшая школа., 1975.- С.554.
69. Ковалик І.І. Дериватологія (словотвір) як самостійна лінгвістична дисципліна та її місце у системі науки про мову. Словотвір сучасної укр. літ. мови. - Київ: Вища школа, 1979. - С.115.
70. Плющ М.Я. Сучасна українська літературна мова. - К.: Вища школа, 1984. -С. 158.
71. Азарова Л.Є. Лінгвістичний статус композитів у вітчизняному мовознавстві. // Студії з граматики, лексикології та лінгводидактики української мови.- К.: Рідна мова, 1997. - С.145-149.
72. Азарова Л.Є. Взгляды на природу сложного слова в зарубежной славистике // Русская филология.Украинский вестник. Харьков.- № 1-2, 1990. - С.41-44.
73. Азарова Л.Є. Некоторые особенности построения двухкомпонентных сложных слов // Республиканский научно-методический сборник. Проблемы высшей школы, - 1990.- №71.- С.18.
74. Азарова Л.Є. Лінгвістичне визначення композитів.Наукові записки. Серія філологія. ВДПУ імені М.Коцюбинського,-1999.- № 1 - С.54-57.

75. Бариев Р.Х., Ясинский С.А. Философия и методология науки. Учебно-методическое пособие. Под ред. В.А.Родина. - СПб.: ВАС, 1998. - С.35.
76. Сигети Й., Хорват Й., Купцов В.И. и др. На пути к единству науки. - М.: Изд-во Московского ун-та, 1983. - С.112.
77. Лосев А.Ф. Эстетика Возрождения.- М.: Мысль, 1978. - С.422.
78. Васютинский Н.А. Золотая пропорция. -М.: Мысль, 1978. - С.422.
79. Шевелев Н.Ш. Принцип пропорции. - М.: Стройиздат, 19865. - С.8
80. Суббота А.Г. «Золотое сечение» в медицине. - СПб.: ИНТФ «Стройлес-печать», 1996. - С.100.
81. Философский энциклопедический словарь. Редкол.: С.С.Авефринцев, Э.А.Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др.-2-е изд. - М.: Сов. энциклопедия, 1989.- С.359.
82. Арапов М.В. Квантитативная лингвистика. - М.: Наука, 1988. - С.175.
83. Ф.де Соскор. Курс общей лингвистики. - М.: 1933. - С.225.
84. Бодуэн де Куртенэ И.А. Избранные труды по общему языкознанию: ВПТ.-М.: Наука, 1963. - Т.1 - С.180.
85. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность.- М.: Просвещение, 1969.-С.195.
86. Ковалевский Н.О. Как смотрит физиология на жизнь вообще и «психическую» в особенности // Учебные записки Императорского Казанского университета. - 1877. -Т.1. - С. 42-43.
87. Андрукович П.Ф., Королев Э.И. О статистических и лексикограмматических свойствах слов // НТИ. Сер.2. - 1977. - № 4. - С.7-9.

88. Королев Э.И., Корсакова И.П., Сафонова М.В. Частота употребления слов и их лексические характеристики // НТИ, сер.2., 1984. - № 2. - С.8-14.
89. Menzerath P. Die Architektonik des deutschen Wortschatzes. Bonn: Dümmler, 1954. - P.45-46.
90. Menzerath P. Über einige phonetische Probleme // Actes du premier congrès international de linguistes. Leiden: Sijthoff, 1928. - S.104-105.
91. Altmann G. Prolegomena to Menzerath's law // Glottometrika 2. Bochum: Brockmeyer, 1980. (Quantitative linguistics, Vol. 3). P.1-10.
92. Валери Радо. Жизнь Пастера // Перев. с франц. - М.: Наука, 1950. - С.18.
93. Альникова В.Ю. Полипредикативные сложносочиненные предложения в современном русском языке.: Автореф. дис. канд. филол. наук. - Харьков, 1988. - С.14.
94. Москальчук Г.Г. Фразовый повтор в диалектной речи.: Автореф. дис. канд. филол. наук. - Москва, 1990. - С.12.
95. Стахов А.П. Алгоритмическая теория измерения. - М.: Знание, 1979. - С.41.
96. Стахов А.П. Коды золотой пропорции. - М.: Радио и связь, 1984. - С.147.
97. Помехоустойчивые коды. Новое в жизни, науке, технике. Сер. "Радиоэлектроника и связь" - М.: Знание, 1989. - № 9. - С.51.
98. Фукс В. Математическая теория словообразования. // Теория передачи сообщений. - М.: Иностран. лит-ра, 1957. - С. 221-249.
99. Сучасна українська літературна мова (Вступ. Фонетика) // За загальною редакцією І.К.Білодіда. - К.: Наукова думка, 1969. - С.340-357.

100. Азарова Л.Е. Количественные признаки сочетаемости возможностей основ в сложных словах // Сб. «Русское языкознание». - Киев: Вип. 24, 1992. - С.92-98.
101. Азарова Л.С. Взаємозв'язок закономірностей побудови складних слів з людським мисленням // Нові технології навчання. Республіканський науково-методичний збірник. - Київ: НМК ВО, 1993. - С.14-26.
102. Азарова Л.С. Психолінгвістичний аспект у побудові двокомпонентних складних і складених слів. Нові технології навчання. Республіканський науково-методичний збірник. - Київ: НМК ВО, 1994. - № 12. - С.7-15.
103. Азарова Л.С. Методологія досліджень гармонійної побудови складних двокомпонентних слів. Система і структура східнослов'янських мов. Міжкафедральний збірник наукових праць. - Київ, 1999. - С.86-92.
104. Азарова Л.С. Структура композитів у концепції «золотої» пропорції. Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. - Київ, 1999. - С.15-18.
105. Азарова Л.Е., Полищук Т.И. К вопросу о связи лексического значения с грамматическим и словообразовательным // Система і структура східнослов'янських мов. Міжкафедральний збірник наукових праць. - Київ, 1997. - С.60-68.
106. Азарова Л.Е. Количественные закономерности построения композитов и юкстапозитов // Zbornik referátov Medzinárodná konferencia Reflexie aktuálneho výskumu ruského jazyka. - Nitra, 1999. - С.49-55.

107. Азарова Л.Е. Методологічні аспекти дослідження складової структури композитів і юкстапозитів // Матеріали по русско-славянському язукознавству. Вып.25. – Воронеж, 2000. – С.47-55.
108. Азарова Л.Е. Звуко-складова побудова іменникових складних номінацій// Мовознавство.- Київ, 1999. -№2-3. - С.31-35.
109. Азарова Л.Е. Окказиональные имена существительные в поэтической речи Л.Н. Мартынова, образованные способом сложения // Русская филология. Украинский вестник. – Харьков, 1998.-№1-2.- С.3-7.
110. Азарова Л.Е., Костюк А.В. Творения композитів з театральної лексики // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка. Вип (2) 6.- Серія «Філологічні науки», 1999. - С.154-159.
111. Азарова Л.Е. Словообразование композитов, обозначающих лекарственные растения в русском и украинском языках// Збірник наукових праць "Лінгвістичні дослідження". Наукові записки Харківського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка, -1999. -№2.- С.35-43.
112. Гика М. Эстетика пропорций в природе и искусстве. - М.: Изд-во академии архитектуры, 1936. - С. 19.
113. Реформатский А.А. Что такое термин и терминология // Вопросы терминологии. - М.: Изд-во АН СССР, 1961. - С.46-54.
114. Абакшина Г.М. Какого рода «вагон-библиотека»? // Русская речь. - 1981.-№2.- С.10-12.
115. Горбачевич К.С. Вариантность слова и языковая норма.- Л.: Высшая школа.- 1978. - С.130.
116. Леон Л.А. Словообразовательные модели «существительное + существительное» в современном русском языке // Лингвисти-

- ческий сборник МОПИ им. Н.К. Крупской. - М., 1977. - Вып.9.- С. 39-41.
117. Мельникова А.И. Новые типы сложных существительных без соединительной гласной: Автореф. дис. канд. филол. наук.- М., 1962. - С.28.
118. Привалова М.И. К определению понятия сложного слова в русском языке // Вестник Ленинградского ун-та. -1956. -Вып.2.- №8.- С. 69-78.
119. Ашурова А.А. Об одном из активных в русском языке способов номинации, происходящем на основе субстантивных сочетаний: Автореф. дис. канд. филол. наук. - Киев, 1971. - С.28.
120. Моисеев А.И. Понятие сложного слова в словарях современного русского языка // Ученые записки Ленинградского ун-та. - Л.,1961.- Вып.301. - С.160-165.
121. Грамматика современного русского литературного языка. - М.: Наука, 1970.- С.631.
122. Азарова Л.Е. Количественный и психолингвистический подходы при изучении композитов с интернациональными корнями // Русская филология. Украинский вестник. – Харьков, 1999. -№3-4. - С.18-25.
123. Воронцова К.Б. Продуктивность и новые качества сложных имен существительных в современном русском языке (на материале словарей) : Авторфер. дис. канд. филол. наук. – Иркутск, 1962. - С.18.
124. Кочеткова Т. И. Сложносоставные имена существительные в современном русском языке. Автореф. дис. канд. филол. наук. - М., 1983. - С.15.

125. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка. М.: Изд-во АН СССР, 1941.-С.82.
126. Левковская К.А. Словообразование. Матералы по курсу языкознания.-М.: Наука, 1954. - С.65.
127. Мещанинов И.И. Общее языкознание. - Л., 1940. - С.102.
128. Смирницкий А.И. Лексическое и грамматическое в слове // В сб.: Вопросы грамматического строя. АН СССР.- М.: Наука, 1955.- С.116.
129. Аничков И.Е. Об определении слова.- В сб.: Морфологическая структура слов в языках различных типов. - М.-Л.: АН СССР, 1963. - С.119.
130. Панова А.А. Идеоматичность имен существительных и ее возникновение: Автореф. дис. канд. филол. наук. – Воронеж, 1977. - С.13.
131. Шанский Н. М. Развитие словообразовательной системы русского языка в советскую эпоху // Мысли о современном русском языке. - М.: Просвещение, 1969. - С.165-166.
132. Виноградов В.В. О формах слова.- М.: Высшая школа, 1958. - С. 235.
133. Азарова Л. Є. Складноскладені іменники як самостійні лексико-граматичні одиниці // Записки з загальної лінгвістики. Збірник наукових праць. -Одеса: АстроПринт, 1999. - Вип. 1. - С.53-59.
134. Азарова Л.Є. Статус іменників-юкстапозитів // Науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту. - Вип. №6.- 1999. - С.3-9.
135. Панько Т.І., Коган І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство.-Л.: Наука, 1994. - С.73.

136. Скворцов Л.И. Вопросы терминологии и терминоворчества в эпоху НТР // Терминология и культура речи. - М.: Наука, 1981.- С.28.
137. Жовтобрюх М.А. Развитие терминологического словаря украинского языка в дооктябрьский период // Ученые записки Московского пединститута, 1969. - №341. Вопросы филологии. - С.92-99.
138. Василенко Б.И. Опыт толкового словаря народной терминологии по Полтавской губернии. - К.: Наука, 1963. - С.43.
139. Сучасна українська літературна мова (Вступ. Фонетика) // За загальною редакцією І.К. Білодіда. - К.: Наукова думка, 1969.- С.340-357.
140. Білодід І.К., Лагутіна А.В. Наукова термінологія доби НТР - органічний складник сучасної української мови // Культура слова.- 1982.-Вип.22.-С.3-8.
141. Реформатский А.А. Термин как член лексической системы языка// Проблемы структурной лингвистики.- М: Наука, 1968.- С.103-126.
142. Баскаков Н.А. Современное состояние терминологии в языках народов СССР // Вопросы терминологии. - М.:Изд-во АН СССР, 1961. - С. 55-70.
143. Родзевич Н.С. Поняття термін, термінологія і номенклатура в працях радянських і зарубіжних учених // Лексикографічний бюлетень, 1963. - Вип.9.-С. 6-12.
144. Родзевич Н.С. Деякі словотворчі тенденції сучасної термінологічної лексики української, російської та інших європейських мов // Мовознавство.- 1963. - Т.18. - С.23-24.
145. Пінчук О.І. Деякі методологічні питання стандартизації термінологічної лексики // Мовознавство. -1976. -№ 6. - С.47-54.

146. Перебийніс В.С. Деякі закономірності в розвитку термінологічної лексики // Мовознавство. - 1974. - №4. - С.3-12.
147. Даниленко В.П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания.- М.: Наука,1977. - С.185.
148. Овчаренко В.М. Структура і семантика науково-технічного терміна.-Харків: Вид-во Харківського університету, 1968. - С.41.